

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ

ШЕВЧУК Віктор Михайлович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого", декан військово-юридичного факультету, заслужений юрист України

Формування будь-яких теоретичних побудов у криміналістиці має здійснюватися на певному методологічному підґрунті. Це твердження у повній мірі відповідає й формуванню концепції тактичних операцій. При цьому до найбільш вагомих, таких що є визначальними для побудови і реалізації тактичних операцій слід віднести системно-структурний підхід. Зазначений підхід набуває все більш широкого застосування у криміналістиці, значно розширюючи можливості та перспективи наукового пізнання у цій царині знань¹.

¹ Див.: Винберг А. И. К вопросу о методе системного (структурного) анализа при определении предмета криминалистики и соотношении ее разделов // Вопросы теории криминалистики и судебной экспертизы: материалы науч. конф. – М.: ВНИИСЭ, 1969. – Вып. 1. – С. 15-20; Дулов А. В. Применение метода системно-структурного анализа при расследовании преступлений // Вопросы криминалистической методологии, тактики и методики расследования:

На методологічне значення системно-структурного підходу неодноразово зверталась увага вченими-криміналістами. Так,

материалы науч. конф. – М.: Юрид. лит., 1973. – С. 17-18; Жбанков В. А. О системном подходе в криминалистике // Труды ВШ МВД СССР. – М.: НИИРЮ МВД СССР, 1972. – Вып. 34. – С. 40-50; Жбанков В. А. Принципы системного подхода в криминалистике и в практической деятельности органов внутренних дел при собирании, исследовании, оценке и использовании доказательств : учеб. пособие. – М.: Академия МВД СССР, 1977; Каминский М. К., Толстолуцкий В. Ю. Парадигма системно-деятельностного подхода в криминалистике и судебных экспертизах // Криминалистика, криминология и судебные экспертизы в свете системно-деятельностного подхода: науч.-практ. изд. – Ижевск: Детектив-информ, 1997. – Вып. 1. – С. 4-5; Комарков В. С. Вопросы систематизации тактических приемов в расследовании // Вопросы криминалистической методологии, тактики и методики расследования. – М.: Юрид. лит., 1973. – С. 72-73; Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. – Х.: Харків юридичний, 2007; Яблоков Н. П., Головин А. Ю. Криминалистика: природа, система, методологические основы – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Норма, 2009 та ін.

А. В. Дулов наголошує, що системний підхід, можна розглядати як загальнонаукову методологічну стратегію, яку необхідно використовувати як фундамент будь-якого наукового дослідження за принципами «зверху – вниз» (задум – аналіз – виділення складників) і «знизу – вгору» (від виділення властивостей її елементів до визначення властивостей системи як цілого). Такий підхід створює можливість уявити різноманітність досліджуваних у криміналістиці об'єктів у вигляді взаємопов'язаної системи: злочин – його сліди – діяльність по розслідуванню¹. В. М. Исаенко зазначає, що системний підхід є невід'ємним елементом методологічного інструментарію, що використовується в наукових дослідженнях, у тому числі проблем криміналістики². На думку В. А. Жбанкова, такий підхід слід розглядати як одну з фундаментальних стратегій наукових пошуків у криміналістиці, яка включає в себе складний комплекс прийомів і методів³. Л. Д. Самигін стверджував, що

системний підхід до вивчення й конструювання складних систем стає основним методологічним засобом суспільних, природничих і технічних наук⁴.

Системно-структурний підхід, зазначає М. П. Яблоков, є способом пізнання, підґрунтя якого становить дослідження об'єктів як систем, що складаються з комплексу взаємопов'язаних елементів. Він застосовується при вирішенні багатьох важливих наукових і практичних проблем криміналістики. Зокрема, дозволяє повніше й точніше виявити й вивчити досліджувані об'єкти (особливо складні), їх структуру, зв'язки, функції, характер взаємодії компонентів та ін. Указаний підхід широко використовується при вивченні злочинної діяльності та діяльності з розслідування злочинів, а також усіх інших системних структур, що потрапляють до орбіти криміналістичного дослідження, як от: людина, її матеріальні та психофізіологічні сліди, слідчі дії тощо)⁵. Застосуванню цього підходу, наголошує А. В. Дулов, має передувати певна дослідницька робота, спрямована на повне з'ясування всіх його особливостей стосовно такої

¹ Див.: Дулов А. В., Грамович Г. И., Лапин А. В. и др. Криминалистика : учеб. пособие / под ред. А. В. Дулова. – Мн.: НКФ «Экоперспектива», 1996. – С. 35-39.

² Див.: Исаенко В. Н. Проблемы теории и практики использования тактических комплексов в расследовании убийств // «Черные дыры» в российском законодательстве. – 2004. – № 1. – С. 368-382.

³ Див.: Жбанков В. А. Принципы системного подхода в криминалистике и в практической деятельности органов внутренних дел при собирании, исследовании, оценке и использовании доказательств : учеб. пособие. – М.: Академия МВД СССР, 1977. – С. 7.

⁴ Див.: Самыгин Л. Д. Расследование преступлений как система деятельности. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – С. 10.

⁵ Див.: Яблоков Н. П. Криминалистика : учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2008. – С. 47-48.

специфічної діяльності, як розслідування злочинів¹.

У загальнонауковому розумінні системно-структурний підхід визначається як «напрямок методології наукового пізнання й соціальної практики, в основі якого лежить розгляд об'єктів як систем: він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта, на виявлення багатоманітних типів зв'язків у ньому і зведення їх у єдину теоретичну картину»². У зв'язку із цим І. В. Прангішвілі правильно відмічає, що системно-структурний підхід становить собою сукупність методів і засобів, що дозволяють досліджувати властивості, структуру й функції об'єктів, явищ або процесів, якщо уявити їх як системи з усіма складними міжелементними взаємозв'язками, впливом складників на систему й на оточуюче середовище, а також впливом самої системи на її структурні компоненти³.

Системно-структурний підхід при з'ясуванні об'єкта, події, діяльності вимагає виявляти всі елементи системи, без яких вона не могла б діяти і ми не змогли

б отримати схожий результат. Виявлення її складників передбачає також їх обов'язковий функціональний аналіз, тобто визначення всіх функцій, здійснюваних ними в досліджуваній системі. Елементи та їх функції становлять систему лише в силу того, що вони відповідним чином взаємопов'язані. Отже, системно-структурний підхід є процесом виявлення й дослідження зв'язків між елементами системи, їх сутності, видів тощо. Системне дослідження висуває нові принципи підходу до об'єкта вивчення, його орієнтацію на побудову цілісної картини об'єкта та його функціонування.

Системно-структурний підхід також охоплює вивчення об'єкта і явища (системи) у їх розвитку. Системно досліджувати – значить аналізувати причини й умови, що породжують дане явище, пізнавати шляхи його подальшої еволюції. Основний акцент у такому системному вивченні зміщується на виявлення розмаїття зв'язків і відносин, що мають місце як всередині розглядуваного об'єкта, так і в його взаємовідносинах із зовнішнім оточенням, середовищем, іншими системами. Загальні властивості об'єкта як цілісної системи визначаються не тільки сумою його окремих складників, а й властивостями його структури, тобто особливими системоутворюю-

¹ Див.: Дулов А. В. Применение метода системно-структурного анализа при расследовании преступлений // Вопросы криминалистической методологии, тактики и методики расследования: материалы науч. конф. – М.: Юрид. лит., 1973. – С. 17-18.

² Див.: Большой энциклопедический словарь / под ред. А. М. Прохорова: в 2-х т. – М.: Сов. энциклопедия, 1991. – С. 355.

³ Див.: Прангишвили И. В. Системный подход и общесистемные закономерности. – М.: СИНТЕГ, 2000. – С. 22.

ючими зв'язками між елементами об'єкта¹.

Призначення розглядуваного підходу полягає в тому, що він спрямовує суб'єкта дослідження на системне бачення дійсності, змушує розглядати об'єкт із системних позицій, точніше, з позицій його системної побудови. Кінцева мета будь-якої системної діяльності – вироблення рішень як на стадії проектування, планування систем, так і при управлінні ними. У цьому контексті системний аналіз можна вважати поєднанням (сплавом) методології загальної теорії систем, системного підходу й системних методів обґрунтування і прийняття рішень.

Ключовою (центральною) теоретико-методологічною категорією теорії систем і системного аналізу виступає «система», тобто об'єднання певної різноманітності в єдине, чітко поділене ціле, елементи якого стосовно цілого та інших частин займають відповідні їм місця². Іншими словами, система – це сполучення, сукупність елементів, що знаходяться у співвідношенні і взаємозв'язку, один з одним, яка створює цілісність, єдність. Це поняття використовують у випадках, коли бажать охарактеризувати досліджуваний або створюваний

об'єкт як дещо ціле, єдине і при цьому складне. У тлумачному словнику система визначається як певний порядок у розміщенні і зв'язку дій, як форма організації чого-небудь, як дещо ціле, що становить собою єдність закономірно розташованих частин, що перебувають у взаємозв'язку³. У наукових джерелах вона розглядається як (а) «сукупність певних елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія»⁴; (б) «об'єкт, що становить певну множинність елементів, що знаходяться в раціональних відносинах і зв'язках між собою й утворюють цілісність, єдність, межі якого окреслюються межами управління»⁵; (в) «сукупність об'єктів, взаємодія яких викликає появу нових інтегративних якостей, не властивих окремо взятим утворюючим системним компонентам»⁶.

Спираючись на викладене, система – це упорядкована

³ Див.: Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений. – 3-е изд., стереотипное. – М.: АЗЪ, 1995. – С. 708.

⁴ Див.: Данильян О. Г., Тараненко В. М. Основы философии : навч. посібник. – Х.: Право, 2003. – С. 192

⁵ Див.: Голиков Ю. Я., Костин А. Н. Проблемы и принципы исследования межсистемных взаимодействий в сложных человеко-машинных комплексах // Системные исследования. Методологические проблемы. Ежегодник. 1995-1996. – М.: Эдиториал Урсс, 1996. – С. 309.

⁶ Див.: Афанасьев В. Г. О системном подходе в социальном познании // Вопросы философии. – 1973. – № 6. – С. 99; Тютхин В. С. Отражение, системы, кибернетика. – М.: Наука, 1972. – С. 11.

¹ Див.: Криминалистика : учеб. пособие / под ред. А. В. Дулова. – Мн.: НКФ «Экоперспектива», 1996. – С. 35-39.

² Див.: Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА-М, 2005. – С. 415.

сукупність взаємозалежних і взаємодіючих елементів (компонентів), що закономірно утворюють єдине ціле, що має властивості, яких бракує в окремих компонентах і співвідношеннях, що її утворюють. Як бачимо, система – це сукупність елементів (компонентів), яка у своїй єдності набуває якісно нового значення порівняно з усіма її складниками. Елемент (компонент) – самостійна частина системи, яка не володіє всіма її характеристиками. Елементи – найменші частинки системи, цеглинки, з яких вона будується, хоча такі компоненти суттєво впливають на її властивості, значною мірою визначають її природу. Елемент – це неподільна далі одиниця при даному способі розчленовування, що входить до складу системи¹. Наявність зв'язків між елементами викликає появу у цілісній системі виникнення нових властивостей не притаманних елементам в окремоті. У силу цього «підмножинності» елементів можуть розглядатися як підсистеми (компоненти), що залежить від цілей розслідування. Водночас елемент може мати свої складники, свою підсистему. Спосіб організації системи, взаємозв'язки її елементів іменуються терміном «структура»². Щоб пізнати ту чи іншу

систему, потрібно насамперед вивчити її внутрішню побудову, встановити, з яких елементів вона складається, які її структура й функції, сили і чинники, що забезпечують її цілісність, і відносну самостійність.

Отже, системно-структурний підхід дослідження передбачає: (а) розгляд будь-яких об'єктів як складних утворень, що мають певну структуру й виступають компонентами більш загальних систем; (б) пізнання особливостей структури об'єкта; (в) встановлення системоутворюючих чинників.

З огляду на викладене, можна дійти висновку, що тактичні операції також необхідно вивчати із системних позицій, оскільки ця криміналістична категорія володіє всіма атрибутами системного утворення і тому має розглядатися й аналізуватися як система. У спеціальній літературі правильно стверджується, що тактичні операції є системами, а їх основна властивість – властивість системності³. На підтвердження сказаного І. О. Возгрін зазначає, що системний аналіз проводиться з метою прийняття тих чи інших рішень і для дослідження будь-якої системи, в тому числі й тактичних операцій (кур-

Криміналістика : учебник. – М.: Изд-во «Дашков и К», 2008. – С. 312-315.

³ Див.: Комаров И. М. Основы частной теории криминалистических операций до судебного производства : монография. – М.: Юрлитинформ, 2010. – С. 97

¹ Див.: Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ : учеб. пособие. – К.: МАУП, 2003. – С. 81–83.

² Див.: Савельева М. В., Смушкинна М. В.

сив наш. – В. Ш.), щоб виявити кількість і зміст її елементів, установити їх зв'язки, впорядкованість, рівні та ін.¹ Вважаємо, має рацію В. І. Шиканов, коли наголошує, що багатогранність і складність об'єкта, який вивчається, зумовлює потребу широкого використання принципів і пізнавальних процедур системного підходу, що дозволить розглядати феномен тактичних операцій як цілісність взаємопов'язаних елементів, функціонування й розвиток яких обумовлено в кінцевому підсумку завданнями кримінального судочинства. Принцип системності забезпечує розроблення і практичне використання окремих положень теорії тактичних операцій у взаємозв'язку з іншими тактичними завданнями досудового слідства, що вирішуються з урахуванням загальної інформаційної бази, процесуальних, організаційних і технічних можливостей слідчого й органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, у тому числі спеціальних служб органів внутрішніх справ².

Останнім часом з'являється все більше праць, у яких тактичні операції вчені-криміналіс-

ти розглядають як системи. Так, В. О. Образцов указує, що наукове дослідження проблеми тактичної операції здійснюється на загальному, груповому та видовому рівнях, метою якого на рівні загального підходу є «розроблення загальної моделі тактичної операції з точки зору її системної характеристики» (курсив наш. – В. Ш.)³. І. М. Комаров зазначає, що той факт, що тактичні операції становлять собою системні об'єкти, криміналістами не заперечується. Однак переконливого обґрунтування цього твердження у спеціальних літературних джерелах не зустрічалося. Потреба в цьому існує, оскільки найважливішою властивістю будь-якої тактичної операції є системність. Суттєвим і необхідним напрямком досліджуваних операцій є певна система дій, спосіб поведінки, практична діяльність суб'єкта доказування в системі досудового провадження⁴.

Викладене зайвий раз пересвідчує, що є всі підстави розглядати тактичну операцію як системне утворення, дослідження якого має здійснюватися за тими ж принципами і методами, що й будь-яких інших систем. Саме цей підхід має забезпечити з'ясування сутності і природи

¹ Див.: Возгрин И. А. Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. – С. 72.

² Див.: Шиканов В. И. Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений. – Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1983. – С. 45-49.

³ Див.: Образцов В. А. Криминалистическое учение о тактической операции // Криминалистика; под ред. В. А. Образцова. – М.: Юрист, 1995. – С. 75-86.

⁴ Див.: Комаров И. М. Криминалистические операции в досудебном производстве: монография. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2002. – С. 45-51.

тактичної операції, виявлення її змісту, внутрішньої побудови, особливостей функціонування, взаємодії з іншими системами, засобами й елементами. Системне дослідження тактичної операції передбачає розкриття найбільш істотних ознак цього об'єкта. Все це відкриває додаткові можливості в процесі дослідження такої криміналістичної категорії як тактична операція.

Спираючись на загальнонаукове розуміння системно-структурного підходу¹, а також враховуючи сучасні уявлення щодо тактичних операцій можна дійти висновку, що цій криміналістичній категорії як багатоаспектному системному утворенню притаманні такі властивості:

1) *цілісність* – об'єднання за однією або декількома підставами низки елементів, що забезпечує появу їх нових інтегративних якостей, не властивих а ні окремим з них, а ні їх простій сукупності². Зазначена

властивість визначає специфіку й унікальність тактичних операцій та дозволяє розглядати їх як щось ціле, створене з частин та взаємозв'язаних елементів для цілеспрямованої діяльності. Елементами даної системи є слідчий, оперативно-розшукові працівники та інші суб'єкти проведення тактичних операцій, а також слідчі дії, оперативно-розшукові та організаційні заходи, під якими розуміють найпростіші неподільні частини системи. Особливість тактичної операції проявляється в тому, що вона має функціонувати як цілісний об'єкт, а не просто як сукупність утворюючих її частин (елементів, підсистем);

2) *структурованість* – організована сукупність, яка забезпечує таке об'єднання елементів системи, щоб воно мало свою якісну визначеність, цілісність. Під структурою розуміється побудова об'єкта, наявність закономірних зв'язків між його елементами, їх організація і відповідна мережа відносин. Розглядаючи тактичну операцію як системне утворення, якому властива внутрішня єдність, структурованість має бути віднесена передусім до внутрішніх її властивостей. При цьому основними елементами структури тактичної операції можна визнати – її мету, завдання, слідчі дії й оперативно-розшукові заходи, необхідні для досягнення цієї мети, а та-

¹ Див.: Рогожин С. В., Рогожина Т. В. Исследование систем управления : учебник. – М.: Экзамен, 2005; Казиев В. М. Введение в анализ, синтез и моделирование систем : учеб. пособие. – 2-е изд. – М.: БИНОМ, Лаборатория знаний, 2007; Прангишвили И. В. Системный подход и общесистемные закономерности. – М. : СИНТЕГ, 2000; Сорока К. О. Основы теории систем и системного анализа : навч. посібник. – 2-е вид. – Х.: Тимченко, 2005, та ін.

² Див.: Блауберг И. В. Проблемы целостности и системный поход. – М.: Эдиториал, 1997. – С. 98; Смирнов Э. А. Теория организации : учеб. пособие. – М.: ИНФРА-М, 2003. – С. 6; Иванова Т. Ю., Приходько В. И. Теория организации : учебник. – М.: КНОРУС, 2006. – С. 27.

кож суб'єктів, які здійснюють цю операцію¹.

3) *ієрархічність* – послідовне розташування елементів, що дозволяє побудувати вертикальну структуру й розглядати самі елементи як систему (підсистему), а утворювану ними систему – як компонент більш складної системи (надсистеми). Вимога до будь-якої системи полягає в тому, що вона є частиною (підсистемою), принаймні, однієї великої системи, структура якої передбачає існування підсистем, більш великих, а ніж елементи, але менші, ніж система в цілому². Щодо тактичних операцій, то на нашу думку, можна говорити про внутрішню і зовнішню ієрархію³. Перший

різновид підкреслює виключну значущість одного з елементів самої тактичної операції, наприклад, певної слідчої дії, яка є визначальною у структурі тактичної операції і провадженню якої підпорядковані інші дії та заходи, наприклад, оперативно-розшукові заходи, у тактичних операціях можуть бути представлені як їх підсистеми⁴. Внутрішня ієрархія показує, що слідчі дії, оперативно-розшукові та інші заходи, які утворюють розглядувану систему, виступають в ролі підсистем, тобто систем нижчого рівня, порівняно із системою «тактична операція». Тоді як зовнішня ієрархія дозволяє розглядати останню як компонент (підсистему) системи вищого порядку – системи розслідування злочину. Тому правильно стверджується у криміналістичній літературі, що тактичні операції є підсистемою розслідування⁵.

гічним визначенням цих рівнів, оскільки «ієрархічність» і «горизонтальність» у етимологічному значенні суперечать один одному. Все ж таки треба виходити з того, що ієрархічність апріорно передбачає розташування елементів по вертикалі.

⁴ На зазначену обставину звертав увагу С. Ю. Якушин (див.: Якушин С. Ю. Криміналістическая тактика: вопросы теории и практики : учеб. пособие. – Казань: Казан. ун-т, 2010. – С. 137-138).

⁵ Див.: Драпкин Л. Я., Карагодин В. Н. Криминалистика : учеб. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – С. 179-181; Саламаха Ю. А. Основы организации тактических операций : учебно-практ. пособие. – Екатеринбург: Изд-во УрЮИ МВД России, 2003. – С. 6-7; Комаров И. М. Криминалістические операции в досудебном производстве : монография. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2002. – С. 35-64.

¹ З цього питання ми приєднуємося до позиції В. С. Бородіна (див.: Бородин В. С. Системный подход к организации взаимодействия органов досудебного следствия и дознания // Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. – Серия «Юридические науки». – Т. 24 (63). – 2011. – № 2. – С. 244.

² Див.: Иванова Т. Ю., Приходько В. И. Теория организации : учебник. – М.: КНОРУС, 2006. – С. 27.

³ У криміналістичній літературі з цього приводу висловлені й інші точки зору. Так, І. М. Комаров стверджує, що тактичні операції можуть мати як мінімум два ієрархічних рівні: (а) горизонтальний, що відбиває взаємозв'язок їх компонентів (слідчі дії, оперативно-розшукові й організаційно-технічні заходи та ін.), і (б) вертикальний, заснований на їх зв'язку із джерелом власного існування (кримінально-процесуальний кодекс, кримінальний кодекс, криміналістичні рекомендації тощо) (див.: Комаров И. М. Криминалістические операции – криміналістический метод познания в уголовном судопроизводстве // Известия Алтайского ун-та. – Барнаул, 2002. – № 2 (24). – С. 44). Не заперечуючи проти самої ідеї, не можемо погодитися з терміноло-

4) *цілеспрямованість* – наявність мети, яка вимагає здійснення дій, спрямованих на її досягнення, які є не що інше, як її функції, і які щодо мети виступають ще й способами її досягнення. Такий підхід допомагає розглянути систему з точки зору її поведінки в середовищі для досягнення цілей. Щодо тактичної операції, то суттєвою ознакою є її підпорядкованість досягненню поставленої мети. Не випадково більшість науковців до визначення цієї категорії обов'язково включають мету, якою є вирішення окремого тактичного завдання. Плануючи провадження тактичної операції, слідчий спочатку визначає конкретну мету, якої необхідно досягти, потім з урахуванням ситуації розслідування формулює тактичні завдання, які потрібно вирішити, після чого намічає комплекс необхідних для цього заходів.

5) *зв'язок і взаємодія між елементами* – будь-якого роду взаємовідносини між частинами системи¹, наявність яких означає, що в цій системі вони взаємодіють між собою і що тільки в такому процесі частини утворюють певну систему. Сукупність зв'язків і їх типологічна характеристика призводять до поняття структури системи. Остання «віддзеркалює форму розташування елементів і харак-

тер взаємодії їх сторін і властивостей»². При цьому структура системи (або її організація) може будуватися як за «горизонталлю» (зв'язок між її однопорядковими компонентами), так і за «вертикаллю» (зв'язок між різнопорядковими компонентами залежно від рівнів систем). «Вертикальна» структура дозволяє вести мову про рівні системи та їх ієрархію³. Компоненти системи «тактична операція», як слушно зауважує І. М. Комаров, завжди знаходяться у вибірковій взаємодії між собою у формі кількісної та якісної зміни при досягненні поставлених цілей. Якщо взяти інформаційну взаємодію між слідчими діями, які складають структуру тактичної операції, то очевидно, що при її проведенні виникає процес взаємовпливу інформаційних результатів цих слідчих дій. Це відбувається за рахунок перенесення необхідної кількості і якості інформації від однієї слідчої дії до іншої. Цей рух є універсальною формою необхідної зміни інформаційного змісту однієї слідчої дії при взаємодії з іншим її компонентом структури тактичної операції, тобто іншою слідчою дією. Це положення з цілковитою очевидністю говорить про наявність у тактичних

² Див.: Аверьянов А. Н. Категория «система» в диалектическом материализме. – М.: Изд-во «Мысль», 1974. – С. 24.

³ Див.: Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. Т. 1: Общая теория криминалистики. – М.: Юристъ, 1997. – С. 379.

¹ Див.: Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ : учеб. пособие. – К.: МАУП, 2003. – С. 101-105.

операціях такої властивості, як взаємодія¹.

Отже, розгляд тактичної операції, як цілого, єдність складників цього тактичного засобу виявляються через з'ясування її внутрішньосистемних взаємозв'язків. С. І. Цветков виділяє всередині тактичної операції стійкі внутрішньосистемні взаємозв'язки, що утворюються за (а) метою тактичної операції (всі заходи в кінцевому підсумку повинні бути спрямовані на досягнення останньої); (б) фактичними даними, отриманими в результаті здійснення окремих заходів (ці дані складають єдину систему доказів і служать вихідною інформацією при проведенні наступних заходів у рамках даної тактичної операції); (в) послідовністю вжиття тих чи інших заходів відповідно до тактичного рішення слідчого; (г) місцем і часом реалізації заходів, якщо ці чинники в конкретній слідчій ситуації набувають тактичного значення; (д) єдиним задумом тактичної операції, погодженістю дій учасників її проведення; (4) відбиттям заходів тактичної операції у погодженому плані слідчих дій і оперативно-розшукових заходів².

Таким чином, тактичні операції як складні реальні системи діяльнісного типу, що реалізуються спеціально уповноваженими законом суб'єктами і спрямовані на вирішення окремих тактичних завдань розслідування, зумовлених слідчими ситуаціями мають такі властивості як цілісність, структурованість, ієрархічність, цілеспрямованість. Розглядуваній системі притаманні мета і завдання, вона має системоутворюючі елементи, зв'язки й закономірності, певний часовий проміжок. Все це в сукупності дозволяє виявляти значущі в теоретичному і корисні у практичному планах закономірності розслідування й перейти до розроблення заснованих на емпіричних узагальненнях і результатах теоретичних досліджень сучасних засобів діяльності слідчого³.

Виходячи з викладеного, застосування системно-структурного підходу виступає методологічним підґрунтям побудови тактичних операцій і спрямовано на підвищення ефективності формування та реалізації цих організаційно-тактичних засобів у процесі розслідування злочинів.

¹ Див.: Комаров И. М. Криминалистические операции в досудебном производстве : монография. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2002. – С. 50-55.

² Див.: Цветков С. И. Тактическая операция // Криминалистика (актуальные проблемы): учеб. пособие. – М.: Академия МВД СССР, 1988. – С. 111-112.

³ Див.: Густов Г. А. Основы криминалистической теории расследования // Курс криминалистики: в 3 т. Т. 1: Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика / под ред. О. Н. Коршуновой и А. А. Степанова. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2004. – С. 112-147.

*Засновано в жовтні
2010 року*

Журнал Національного
університету
«Юридична академія
України імені
Ярослава Мудрого»

- Криміналіст
першодрукований
- Криминалист
первопечатный
- A First Printed
Criminalist
- Frühdruck Kriminalist
- Le Criminaliste
Premier Imprimeur

*Свідоцтво про
державну реєстрацію
друкованого засобу
масової інформації:*

*Серія КВ № 17084-5854 Р
від 14 жовтня 2010 року*

Видавець:

*ТОВ «Видавнича
агенція «Апостіль»
61023 Україна,
м. Харків,*

вул. Артема 56, к. 32

*т.: +38 (057) 704-28-05;
+38 (050) 870-55-54;*

e-mail: apostille@inbox.ru

© Національний
університет «Юридична
академія України
імені Ярослава Мудрого»

© ТОВ «Видавнича агенція
«Апостіль»

Редакційна рада:

- Басєв О. Я.** д-р юрид. наук, проф., акад. Російської акад. природничих наук, засл. діяч науки РФ;
- Бєлкін А. Р.** д-р юрид. наук., проф., акад. Російської акад. природничих наук;
- Варцаба В. М.** канд. юрид. наук, генерал-майор міліції, засл. юрист України;
- Денисюк С. Ф.** д-р юрид. наук, проф., генерал-лейтенант міліції, засл. юрист України;
- Дулов А. В.** д-р юрид. наук, проф., засл. діяч науки Республіки Білорусь;
- Журавель В. А.** д-р юрид. наук, проф., член-кор. Нац. акад. правових наук України;
- Іщенко Є. П.** д-р юрид. наук, проф., акад. Російської акад. природничих наук, засл. діяч науки РФ;
- Коновалова В. О.** д-р юрид. наук, проф., акад. Нац. акад. правових наук України, засл. діяч науки України;
- Малєвскі Г.** д-р права, проф. (Шяуляйський Ун-т, Литва; Вища школа педагогіки та управління ім. Мешко І, Польща);
- Панов М. І.** д-р юрид. наук, проф., акад. Нац. акад. правових наук України, засл. діяч науки і техніки України;
- Россинська О. Р.** д-р юрид. наук, проф., акад. Російської акад. природничих наук, засл. діяч науки РФ;
- Синчук В. Л.** канд. юрид. наук, державний радник юстиції 2-го класу, засл. юрист України;
- Тацій В. Я.** д-р юрид. наук, проф., акад. Нац. акад. наук України, акад. Нац. акад. правових наук України, державний радник юстиції 1-го класу, засл. діяч науки і техніки України;
- Фесенко Л. І.** канд. юрид. наук, засл. юрист України;
- Шепітько В. Ю.** д-р юрид. наук, проф., акад. Нац. акад. правових наук України, іноземний член Російської акад. природничих наук, засл. діяч науки і техніки України, *голова редакційної ради, головний редактор;*
- Щур Б. В.** д-р юрид. наук, проф., генерал-майор міліції, засл. юрист України;
- Яблоков М. П.** д-р юрид. наук, проф., засл. діяч науки РФ, засл. проф. МДУ імені М. В. Ломоносова.

ЗМІСТ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

До читача	5
К читателю	6
To the reader	7

ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ КРИМІНАЛІСТИКИ

Пристанков В. Д.

Криминалистическое понятие преступления	8
---	---

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Панов Н. И., Щур Б. В.

Об изучении способа совершения преступления в науках криминального цикла: междисциплинарный подход	17
--	----

Емельянов В. П., Рыжов И. Н.

Объекты преступления и состава преступления при совершении террористических действий	34
---	----

Биличак Е. А., Глушков В. А.

Основные направления совершенствования правового регулирования интрузивных мероприятий в Украине	43
--	----

Горский М. В.

Отвод должностных лиц, осуществляющих уголовное преследование, как гарантия законности и обоснованности принимаемых ими решений	54
---	----

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Вольнский А. Ф., Прорвич В. А.

Роль криминалистической диагностики в расследовании экономических преступлений.....	67
--	----

M. Šatas, G. Šatiene

The features of the legal definition of corruption and their influence on the investigation of corruption – related criminal acts	76
---	----

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ

S. Skubisz-Ślusarczyk, I. Zieniewicz

Legal and forensic issues of the validity of a testament drawn up in a state precluding consciousness.....	102
---	-----

Пичугин С. А.

Криминалистическое исследование элементов внешнего облика лицевой части головы статуи Хефрена и египетского Сфинкса.....	110
--	-----

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ**Коновалова В. Е.**

Интуиция: понятие и функции в судопроизводстве 117

Крамаренко В. П.Технологии ситуационного подхода в преодолении
информационно-познавательных ошибок
при интерпретации доказательственной информации
и выдвижении версий .....126**Шевчук В. М.**Системно-структурный підхід до побудови
тактичних операцій.....140**СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА****Шерстюк В. Н.**Место криминалистических экспертиз
в классификации судебных экспертиз .....150**АНТОЛОГІЯ КРИМІНАЛІСТИКИ****Бокариус Н. Н.**Жизнь и деятельность заслуженного профессора
Николая Сергеевича Бокариус .....163**ПОРТРЕТНА ГАЛЕРЕЯ ВИДАТНИХ КРИМІНАЛІСТІВ****Геннадий Федорович Горский** .....172**СЛІДЧА ТА СУДОВА ПРАКТИКА**

Єдиний реєстр досудових розслідувань.....180

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ЗАХОДИПрезентация официального сайта
Конгресса Криминалистов .....181Международная научно-практическая конференция
«Основные направления развития уголовного права
и пути совершенствования законодательства Украины
об уголовной ответственности» .....182Международная научно-практическая конференция
«Актуальные проблемы использования
ситуационного подхода в юридической науке
и правоприменительной деятельности» .....18453-и криминалистические чтения на тему:
«Современная криминалистика:
проблемы, тенденции, имена
(к 90-летию профессора Р. С. Белкина)» .....187**НАШІ ПАРТНЕРИ**

Журнал «Вестник криминалистики» 190

Журнал «Эксперт-криминалист» 190